

## MISCELLANEA

### PRAEMONSTRATENSIA IN DE ARCHIEVEN VAN THORN. --:

In het Limburgs Rijksarchief te Maastricht bevinden zich alle stukken van het kapittel der oude kanonikessenabdij Thorn. Archivaris Jozef Habets heeft deze geordend en voor het grootste gedeelte uitgegeven als een chronologische verzameling van charters <sup>1)</sup>.

Thorn werd gesticht in  $\pm$  985. De dames, die in deze abdij binnentraden, moesten van hoge adel zijn, en toen zij de Benedictijnse kloosterregel vaarwel zeiden en als kanonikessen begonnen te leven, moesten zij rijke bezittingen als prebenden medebrengen. De grote rijkdom aan bezittingen en de daarmee samenhangende invloed, breidde zich gestadig uit tot aan het einde van haar bestaan in de Franse Revolutie. De abdis was vorstin van een gebied, dat zich uitstreckte over heel de Neder-Maasgouw tot ver in het huidige Noord-Brabant, Belgisch- en Nederlands Limburg : een vorstendom binnen het Heilige Roomse Rijk.

Direct en indirect deed zich die grote invloed ook gevoelen in verschillende Praemonstratenzer abdijen van die tijd en die omgeving.

*Averbode.*

Een charter van 8 Oct. 1303 vermeldt Jan van Rotselaer, abt van Averbode, die tesamen met de abdis van Thorn en enige priesters, uitvoerder was van het testament van de landdeken te Hilvarenbeek. Deze had als laatste wens te kennen gegeven, dat er een kapittel van acht kanunniken moest gesticht worden in de kerk van Breda <sup>2)</sup>.

---

1) J. HABETS, *De Archieven van het Kapittel der hoogadelijke abdij Thorn, Maastricht* 1889, deel I en II.

2) *De Norbertijnerabdij van Averbode*, Averbode 1920, blz. 48.

*St. Michielsabdij.*

In de 14<sup>e</sup> eeuw was er een twist gerezen omtrent de grenzen der Thornse novaaltienden tussen de parochies van Meerle en Minderhout. Pastoor van de laatste parochie was in die tijd een zekere fr. Wilhelmus, praemonstratenzer kanunnik van St. Michiels. Zowel de abt van deze abdij, eveneens een Wilhelmus<sup>3)</sup>, als de abdis van Thorn wensten « ut haec quaestio via pacis et iustitiae decideretur ». Na een onderzoek door beide partijen ingesteld, werden door de abt twee praemonstratenzers aangewezen en door de abdis twee andere kanunniken, die op 30 Juni 1334 uitspraak deden en de kwestie op vredelievende wijze oplosten.

De volgende abt van de St. Michielsabdij, ook een zekere Willem (1341-1354), geeft de 3<sup>e</sup> Maart 1345 een vidimus van een acte, opgesteld in Dec. 1279, betreffende de parochie Hulsdonk, gelegen in de Baronie van Breda. Van deze vidimus is er een vertaling uit de 17<sup>e</sup> eeuw :

« Allen dengenen die dit transcript sulen sien oft horen lesen, Wy Willem, bij ghedoge Godts, abt des cloosters sinte Michiels in Antwerpen van der ordenen van Premonstreit, saluit in onsen Heere, met kennisse der waerheyt. Dat zij u conde, dat wij gesien hebben ende gelesen een charter guede ende gave wel beschreven ende besegelt, sprekende van woorde te woorde also hierna volcht : ... (tekst van de acte).

« Ende wy, Willem, abt voorgenoempt, omdat wij die voorseyden charter gesien hebben, in den vormen ende woorden voorgeseyt, soo hebben wi in kennisse daeraff, om de bede van goede lieden, onsen seghel doen hangen aan dit transfixe »<sup>4)</sup>.

*Park.*

In de archiefstukken der 16<sup>e</sup> eeuw ontmoet men de naam van Arnold Wyten, abt van Park<sup>5)</sup>. De 25<sup>e</sup> Juni 1510 maakte deze een

3) W. VAN SPILBEECK, *Necrologium Ecclesiae B. M. V. de Tongerlo*, Tongerlo 1902, vermeldt op 25 Nov. Willem Cabeliau, kloosterling van Tongerlo. W. VAN SPILBEECK, *De abdij van Tongerlo*, Lier 1888, blz. 96. P. GÉNARD, *Verhandeling over de St. Michielsabdij te Antwerpen*, Antwerpen 1862, blz. 15.

4) HABETS, deel I blz. 46.

5) F. J. RAYMAEKERS, *Recherches historiques sur l'ancienne Abbaye de Parc*, Leuven 1858, blz. 50. J. E. JANSSEN, o. praem., *L'Abbaye norbertine du Parc-le-Duc*, Mechelen 1929, blz. 41.

pauselijke breve bekend, waarin goedkeuring wordt gehecht aan het accord gesloten tussen Thorn en graaf Hendrik van Nassau, betreffende de tienden van enige bedijkbare gronden « in territorio seu dominio temporalis de Breda infra parochiam de Etten vel Meesters alias Van der Hage apud oppidum Sevenbergen »<sup>6)</sup>.

### *Tongerlo.*

Abt Lodewijk van Echternach had, blijkens een vertaling van een charter uit de 12<sup>e</sup> eeuw, de parochie Alphen in Noord Brabant geschonken aan Wibert, de derde of vierde abt van Tongerlo<sup>7)</sup>.

Volgens andere gegevens uit het archief bezat Thorn in deze parochie's uitgestrekte gronden, pachthoeven, tienden, en wellicht ook kerkgiften. Er bestond dus een blijvende interesse voor alles wat Alphen betrof. Dit blijkt eveneens uit een vertaling van een stuk uit 1212, die tevens bewijst hoe Tongerlo's zeggingsmacht in Alphen wel eens werd aangetast en beproefd.

« Hendrik, hertog van Lotharingen<sup>8)</sup>, doet kond, dat Winrick van Alphen de tiende tot de kerke van Alphen behoorende, soo kleyne als groote aen de kercke van Tungherloe heeft geresigneerd, ende met alle recht, hetwelck hij in deselve thienden tsy rechtveerdig of onrechtveerdig hadden geseyt gehad te hebben ende met alle questien, die hy tevooren teghens de kercke van Tungherloe hadde gehad, wettelyck gerenuntieerd »<sup>9)</sup>.

Een officieel rapport, gedateerd : 31 Mei 1651, geeft het resultaat van een onderzoek naar de toestand en de invloed van het « paepdom » in Alphen. Op last van de prins van Oranje was een dergelijk onderzoek overal elders ingesteld door een commissie bestaande uit de plaatselijke protestantse « Kerckenraedt ». Aangezien die kerkenraad in Alphen niet bestond, was dit onderzoek opgedragen aan enige daar wonende Protestanten. Volgens hen nu, was er in Alphen nog één « paep » (geestelijke), die in een schuur

---

6) HABETS, deel I blz. 469. Waarom deze breve aangaande Thornse aangelegenheden aan de abt van Park gegeven werd, is een vraag, die door geen enkel gegeven in de archieven wordt opgelost, aangezien vermeld stuk de enige relatie met Park is. Men kan toch moeilijk aannemen, dat dit in verband staat met het verblijf van deze abt te Rome, voor de goedkeuring der herziene statuten zeven jaar vroeger.

7) H. LAMY, *L'Abbaye de Tongerlo*, Leuven 1910, blz. 22. W. VAN SPILBEECK, *Necrol.* op 8 Nov. In Tongerlo bevindt zich een veel ouder afschrift van de originele actie.

8) LAMY, *L'Abbaye de T.*, blz. 23, noemt bij deze kwestie Hendrik, hertog van Brabant.

9) HABETS, deel I, blz. 10.

van de stadhouder Carel van Roy de mis las. Rijke ornamenten hadden ze bij hun onderzoek niet ontmoet; maar die zouden zich in de schuur bevinden. De mooie pastorie was nog niet door de prins aangeslagen. « Overigens » was Alphen en vooral de stadhouder en schepenen nog « bitter paepsch ». De schoolmeester, die door de prins was aangesteld, had alles wat voor een school nodig was, maar geen leerlingen. Die bleven les volgen bij de katholieke schoolmeesters, die ontslagen waren.

De Tongerloënses hadden blijkbaar het katholicisme in deze parochie uitstekend bewaard en tegen de Reformatie beschermd. Toch zullen ze het in deze streken niet gemakkelijk gehad hebben : de abdis van Thorn zag zich op zeker ogenblik verplicht een scherp protest te laten horen tegen de vervolging en tegenwerking, die de katholieke geestelijkheid juist in de parochie's van deze streek moesten ondervinden.

De 8<sup>e</sup> Mei 1654 stelde de abdis een vergunning op schrift, ten behoeve van prelaat Wichmans, die daardoor een pastoor kon aanstellen te Baarle.

« Byder gratiën Godes, wyr Anna Salome, abdissen ende princesse des graeffelicken vryen wereldlicken Stifts und Lants respectieve van Thoren, vrouwe tot Ubach en Nederoteren, geboren gravinne zu Manderscheid-Blanckenheim, freulijn zu Junckerath, Dhaun und Erp etc. Und wir grafflick ende eerweerdig Capittel des selven Stifts. Alsoo ons competeert het recht van patronaatschap van de kercken van Baerle ende alle beneficiën daerinne gefundeert, ende dieselve te voorzien met gekwalificeerde personen : Soo ist dat wy insiende de gesteltenisse van den tegenwoordigen tydt, inden welcken de Catholycke Religie onder ons oude jurisdictie in de baronie van Breda wodt verdruckt, wy ten hoochsten ter herten nemende dat die zielen, aldaer onder ons zorgen levende, gestiert worden tot hunne zalichheyt door die alderbequaemste herders, soo ist dat wy d'oogen geslagen hebben op die oude en vermaerde abdye van Tongerlo, synde becleet met veel treffellicke godvruchtige ende seer geleerde personen, die hun in diverse universiteyten hebben bequaem gemaect, om volgens die instellinge hunder order op synen tyt te aenveerden den last der zielen ende te bedienen het pastoorsampt, vuyt diewelcke wy tot de pastorye van Baerle hebben vervoirdert den eerw. Heer Gerardus ab Herdegom, canonick van deselve abdye<sup>10)</sup>, eensdeyls omdat die naestgelegen dorpen van

10) W. VAN SPILBEECK, *Necrol.* 2 Oct. *Id.*, *De Abdij van T.*, blz. 481.

Alphen en Chaam, sorterende onder de pastorelicke jurisdictie van Tungerlo (nu berooft synde van hun kercken) gevoechelycker in tyde van node souden kunnen gediend worden, ende de ingesetenen tot die kercke van Baerle souden vrylyck hebben hunne toeganck, alsoock omdat wy daertoe instantelick van de gheele gemeynte van Baerle door hun wethouderen ende officieren syn versocht...

« Soo ist dat wy beneffens de gegeven collatie aenden tegenwoordigen Heer Pastoor noch syn gunnende aen myn Eerw. heer prelaet vant godshuys van Tungerlo, mynheer Augustinus Wichmans, en syne successeurs den nummer van de vier collatoren van voors. pastorye van Baerle, met dese naervolgende conditiën. In den eersten dat syn Hoogw. de prelaet naer aflyvigheyt van desen tegenwoordigen pastoor sal presenteeren twee bequaeme personen uyt syne canonicken, van welcke haere Excellentie Mevrouw d'Abdisinne sal eenen denomineeren tot die voors. pastorye. Ten 2<sup>de</sup> aengesien alreys den Hr. prelaet begonst heeft den tegenw. pastoor te versien van eene bequaeme woning ende daerbyliggende goet tot vermeerdering van syn byleven, soo ist conditie dat soo lang aldaer pastoors van Tungerlo sullen wesen haer sullen moeten contenteeren met den tegenwoordigen canon ende incompste, sonder hare Excellentie ofte het grafelyck Capittel dieshalve eenige moeiten aen te doen. Ten 3<sup>den</sup> die vier voors. collatiën geëxpireerd synde sal haere Excellentie vrij wesen om die collatie te continueeren ofte diverteeren naer haer beliefte; ende in cas van divertissement by aldyen de Heer prelaet geraedsaem vindt de gelegenheyt die hy te Baerle tot dien eynde bezocht heeft te alieneeren, dat haer Excellentie biedende soo veel als anderen sal hebben preferentie » <sup>11)</sup>.

Tenslotte nog een ernstig geding, dat in 1464 ontstond tussen abdis Elsa van Buren en de abt van Tongerlo, Hendrik de Creme-nagio (1458-1470) <sup>12)</sup>.

Eerder vindt men in de archiefstukken Elsa van Buren geschilderd als een hoogstaande en deugdzame abdis; en volgens een charter had een Duits Kardinaal haar geprezen als een vrouw, die « nobilitate generis, vitaeque et moris honestate », uitblonk. En toch gebeurde het dat genoemde abt van Tongerlo als pauselijk visitorator de abdis excommuniceerde, toen die edele dame weigerde zich aan zijn beslissingen te onderwerpen. Maar het spreekt van-

11) HABETS, deel II, blz. 498.

12) W. VAN SPILBEECK, *Necrol.*, 22 April. *Id.*, *De abdij van T.*, blz. 251. Hier wordt deze abt de Kemenadio genoemd.

zelf, dat die zaak met de excommunicatie niet eindigde ! Symon van Itter, advocaat aan het Luikse hof en procurator van de Thornse abdis, werd naar de voornaamste kerken gezonden, om de dekens en hun kapittels over te halen, het beroep van Elsa tegen de beslissing van de abt te steunen. Haar vader en drie broers vergezelden de advocaat, om de dekens te verzekeren, dat zij voor de schade-loosstelling instonden, indien deze hoge geestelijken wegens die adhaesie ernstig nadeel of geweld zouden ondervinden.

Een jaar later belastte de H. Stoel de bisschop van Munster met een onderzoek en beslissing in deze zaak. De bisschop delegeerde Johannes van Rijchensteyn, een onderdeken uit Keulen, die na onderzoek aan alle geestelijken en notarissen berichtte, dat hij de abdis ontheven en vrij verklaarde van de excommunicatie door de abt van Tongerlo tegen haar uitgesproken.

Postel.

C. DITTRICH, O. Praem.

\* \* \*

# LIBER BEATAE DEI GENITRICIS VIRGINIS MARIAE. -:- -:- -:-

In « *Analectis Praemonstratensibus* », t. XVI, 1940, pag. 181, proponebatur quaestio : ubinam in abbatiis Ordinis Praemonstratensis reperiatur exemplar operis : « *Liber B. Dei Genitricis et S. Joannis Baptistae ecclesiae Praemonstratensis* ».

Huic quaestioni respondere nobis liceat librum citatum i.a. reperiri in Bibliotheca Averbodiensi et feliciter non periisse in incendio quod fere integram abbatiam, Bibliotheca inclusa, finiente anno 1942, destruxit.

Liber qui nonnumquam intitulatur modo dicto : « *Liber Beatae Dei Genitricis Mariae...* » practice est editio princeps trium tractatum Adami Scoti, procurata anno 1518 ab Amato de Fonte (Aimé de Fontaine), tunc abbate Camerae Fontis. Magis in specie continet iste liber tres libros : Primus est de Ordine et habitu atque professione Canonorum Ordinis Praemonstratensis; secundus est liber de Triplici Tabernaculo; tertius vero tractat de triplici genere Contemplationis. Liber iste editus fuit Parisiis ab Egidio de Gourmont, anno 1518. Continet LVI et LXVI folia.

Sub respectu bibliographico editio ista singulari mentione notanda est. Cum nempe editor Amatus de Fonte codicem continentem